УДК 340.132
Горб К.Ю.[1], Саміло Г.О.[2]
[1] студ. гр. Ю-314м НУ «Запорізька політехніка»,
[2] доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФУНКЦІЇ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Питання тлумачення норм права набуває особливої актуальності в умовах зростаючої складності правового регулювання, а також посилення ролі права як універсального регулятора суспільних відносин. У складних правових системах сучасності юридичний зміст норми не завжди є однозначно зрозумілим, що зумовлює потребу в її тлумаченні. Саме тому функції тлумачення норм права виступають ключовим компонентом правозастосовної, правотворчої та правоохоронної діяльності, забезпечуючи не лише правильне, але й справедливе застосування законодавства.

У юридичній теорії тлумачення норм права розуміється як інтелектуально-вольова діяльність компетентного суб'єкта, спрямована на з'ясування, пояснення і конкретизацію змісту правових норм. Ця діяльність є необхідною умовою реалізації права, оскільки забезпечує зрозумілість нормативного матеріалу, усуває можливі неоднозначності та запобігає довільному застосуванню законів.

Тлумачення норм права виконує кілька фундаментальних функцій, кожна з яких відіграє важливу роль у правовому регулюванні. До них належать: роз'яснювальна (пізнавальна), реалізаційна, систематизувальна, адаптаційна, стабілізуюча, прогностична, контролююча та правозахисна функції. Розглянемо їх послідовно.

Передусім, роз'яснювальна (пізнавальна) функція є основною. Вона полягає в тому, що тлумачення розкриває зміст правової норми, дозволяє краще її зрозуміти, визначити справжній юридичний смисл того чи іншого законодавчого положення. Особливо це важливо тоді, коли норма є нечіткою, абстрактною або допускає подвійне тлумачення. Саме роз'яснювальна функція забезпечує єдність розуміння норми у практичній діяльності.

Реалізаційна функція полягає у тому, що тлумачення є передумовою для правильного застосування норм права. Жодна правова норма не може бути застосована без попереднього її тлумачення – навіть якщо воно здійснюється неформально. Тлумачення забезпечує відповідність правозастосовного акту справжній меті закону, дозволяє уникати формалізму та механічного підходу в правосудді. Саме тому в судовій практиці тлумачення часто має вирішальне значення для встановлення істини та винесення справедливого рішення.

Систематизувальна функція полягає в тому, що тлумачення дозволяє виявити внутрішні зв'язки між нормами права, узгодити різні правові положення, подолати суперечності та прогалини. Завдяки цій функції

суб'єкти правозастосування можуть створити логічну, структуровану систему правового регулювання, яка виключає протиріччя між нормами одного чи різних нормативно-правових актів.

Адаптаційна функція тлумачення дозволяє «пристосовувати» чинне законодавство до конкретних соціальних умов, без формальної зміни його змісту. Особливо це проявляється у ситуаціях, коли норма права залишається сталою, а суспільні відносини динамічними. Тлумачення у таких випадках дає змогу оновлювати підходи до правозастосування без необхідності внесення змін до закону.

Стабілізуюча функція тлумачення полягає у забезпеченні єдності правового регулювання. Завдяки єдиному розумінню правових норм гарантується сталість правопорядку, передбачуваність дій суб'єктів права, довіра до судової влади та законодавця. Тлумачення допомагає уникати хаосу в правозастосовній практиці, особливо в перехідних або кризових періодах.

Прогностична функція реалізується тоді, коли в процесі тлумачення формуються нові підходи до праворозуміння, які згодом можуть бути враховані у правотворчості. Тлумачення, здійснене судами, Конституційним Судом або міжнародними інституціями, часто має нормативно-прогностичний вплив: воно задає орієнтири для подальшого вдосконалення правової системи.

Контролююча функція полягає у виявленні відповідності тлумачення певних норм вищим принципам права, таким як верховенство права, пропорційність, недискримінація. Зокрема, це важливо у випадках, коли тлумачення законодавчих положень здійснюється органами конституційного контролю або правозахисними інституціями. Контроль за тлумаченням – це контроль за відповідністю змісту норми правовим цінностям.

Правозахисна функція тісно пов'язана з реалізацією основних прав і свобод людини. Вона проявляється у тому, що через тлумачення норми наповнюються змістом, який гарантує належний захист особистості. Особливо це важливо в умовах прогалин або неточностей законодавства, коли від характеру тлумачення залежить рівень гарантій прав особи.

Варто зазначити, що тлумачення норм права здійснюється не лише судами чи органами влади, а й усіма суб'єктами правовідносин – від державних службовців до пересічних громадян. Це створює умови для плюралізму тлумачень, який, у свою чергу, повинен бути врегульований через офіційне (автентичне, юридичне, судове) тлумачення.

Таким чином, тлумачення норм права – це не лише технічна процедура, а фундаментальна функція юридичного мислення, що забезпечує ефективне функціонування правової системи. У ньому концентрується зв'язок між правовою нормою, правовою ідеєю та практикою її реалізації. Без

тлумачення жодна правова система не здатна виконувати свою регулюючу, охоронну та гуманістичну функції.

З огляду на це, тлумачення слід розглядати як багатофункціональний юридичний процес, що виконує не лише пізнавальні чи прикладні, але й глибоко світоглядні та правозахисні завдання. Воно стоїть на перетині права та моралі, формального закону й справедливості, а отже – є невіддільним елементом демократичного правопорядку.